

Ungdom mer stoffliberale

I 90-årene bruker ungdom i større grad illegale rusmidler enn tidligere, og de har mer liberale holdninger. Hva er denne trenden uttrykk for og hvordan kan vi møte den?

Av ASTRID SKRETTING

I Norge har det gjennom mer enn 30 år vært stor oppmerksomhet omkring bruk av narkotika blant ungdom. De senere år har bekymringen vært økende. En mener å kunne se at flere ungdommer enn tidligere bruker narkotika og at narkotiske stoffer etter hvert er tatt i bruk i ungdomsmiljøer som i liten grad brukte slike stoffer tidligere. Dette gjelder først og fremst cannabis (hasj og marihuana) som er det mest utbredte av de narkotiske stoffene, og ecstasy som er relativt nytt i norsk sammenheng. Det er også tegn til økt bruk av amfetamin og LSD. Sentrale og lokale organer er derfor på jakt etter nye virkemidler for å advare ungdom mot bruk av narkotika. I kjølvannet av stortingsmeldingen om narkotikapolitikken som ble lagt fram vinteren 1997, tok eksempelvis regjeringen initiativ til «Forebyggingsforumet» med

Johan Olav Koss som frontfigur. Oslo kommune har vinteren 1998 satt i gang en relativt storstilt informasjonskampanje mot ecstasy under slagordet «Ikke kødd med hjernen». Spørsmålet er imidlertid hvorvidt slike tiltak har noen betydning for ungdoms forhold til narkotika. Evalueringsstudier av slike tiltak og kampanjer viser at det er vanskelig å finne positive effekter over tid.

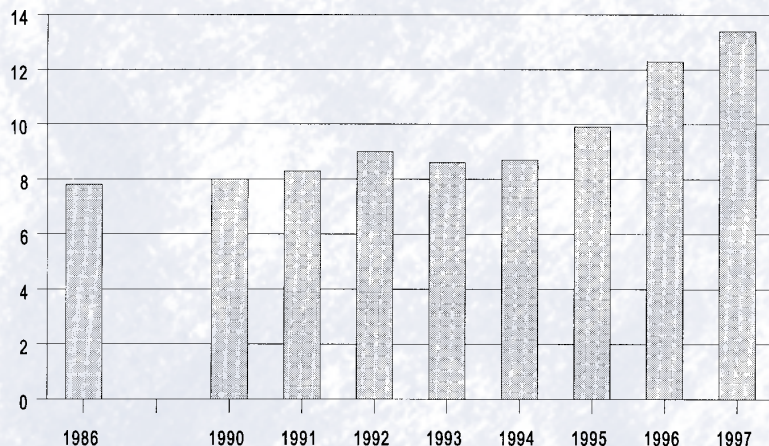
Utvikling – bruk

I Norge har vi et godt datagrunnlag for å følge utviklingen når det gjelder ungdom og bruk av narkotika. Fra 1968 har Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) som kjent foretatt årlige spørreskjemaundersøkelser blant ungdom i alderen 15-20 år i Oslo, for å kartlegge bruk av rusmidler. Bakgrunnen for undersøkelsene

var bekymringen omkring bruken av hasj i Oslo midt på 1960-tallet. Etter hvert ble også andre narkotiske stoffer, alkohol og tobakk inkludert i undersøkelsene. I 1986 ble det for første gang foretatt en landsomfattende undersøkelsen parallelt med Oslo-undersøkelsen, og fra 1990 er også den landsomfattende undersøkelsen blitt gjennomført hvert år. Når det gjelder ungdom i Oslo og bruk av narkotika har vi med andre ord en tidsserie på 30 år, mens vi har data fra landet som helhet fra 1986 og årene 1990-97.

SIFAs ungdomsundersøkelser gir ikke grunnlag for å beskrive utviklingen når det gjelder omfattende misbruk av narkotiske stoffer. Til det formålet må en også ta i bruk andre kilder som f.eks. data fra politiet og rettsvesen, tiltaksapparatet for stoffmisbrukere, narkotikadødsfall osv. SIFAs undersøkelser er mer å anse som en termometer eller pekepinn på ungdoms forhold til narkotika. Selv om slike spørreskjemaundersøkelser er forbundet med ulike typer feilkilder, kan en anta at feilkildene vil være de samme fra år til år, slik at vurdering av tendenser over tid skulle være forholdsvis pålitelig.

Figur 1 viser andelen i aldersgruppa 15-20 år på landsbasis som oppga at de noen gang hadde bruk cannabis, i årene 1986-97. Mens det fram til 1995 var mellom åtte og ti prosent som oppga at de noen gang hadde brukt hasj eller marihuana, steg andelen i 1996 og 1997 til henholdsvis 12 og 13 prosent. Ser vi på figur 2 som viser utviklingen bare for Oslo, finner vi at utviklingen har

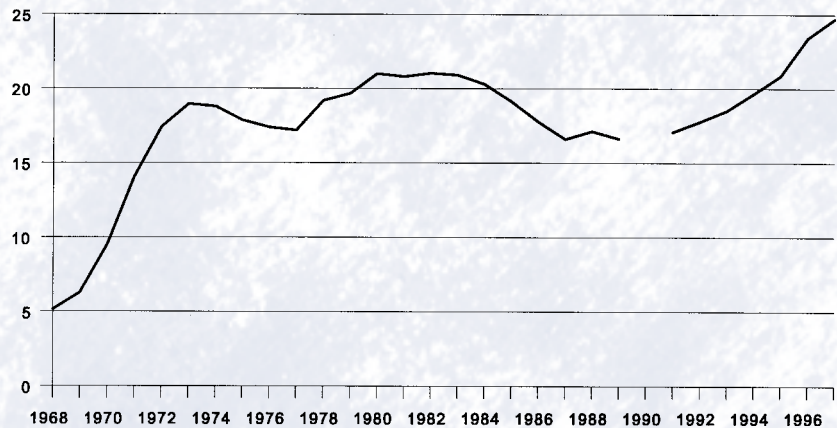

Figur 1.
Prosentandel i aldersgruppa 15-20 år i Norge som har brukt cannabis noen gang.

gått noe i bølger. Økningen fra undersøkelsene startet i 1968 og fram til 1973/1974 må imidlertid i stor grad tilskrives en såkalt kumulativ effekt. Det vil si at i årene mens bruk av cannabis fremdeles var et nytt fenomen blant ungdom, steg andelen som noen gang hadde brukt dette stoffet, etter som de første 15-16 åringene ble eldre og nye brukere kom til blant de yngste. I årene etter var det så en nedgang, mens det på slutten av 1970-tallet igjen var en liten økning. Denne økningen stoppet imidlertid opp på midten av 1980-tallet og andelen holdt seg på vel 20 prosent til midten av 1980-tallet. Deretter var det igjen en liten nedgang. Mens det således var færre unge omkring 1990 enn tidligere som oppga at de hadde brukt cannabis noen gang, har det i de siste år igjen vært en økning. I 1996 og 1997 var det i Oslo henholdsvis 24 og 26 prosent som oppga at de noen gang hadde brukt hasj eller marihuana.

Dette er et bilde som stemmer overens med utviklingen i flere andre vestlige land. Mange undersøkelser viser at andelen unge som har erfaring fra bruk av cannabis har vist en nedgang eller vært relativt stabil fram til begynnelsen av 1990-tallet. Det er imidlertid mye som tyder på at dette bildet er i ferd med å endre seg både i Europa (EMCDDA 1997) og USA. Vi ser eksempelvis fra undersøkelser i Norden at det har vært en oppgang i andelen unge som noen gang har prøvd cannabis i både Danmark, Finland, Island og Sverige (Olsson et al 1997).

Når det gjelder bruk av andre narkotiske stoffer, er tallene lave og må tolkes med forsiktighet ved at feilkilder som alltid vil være knyttet til slike spørreskjemaundersøkelser, vil kunne gjøre større utslag. Av figur 3, som viser utviklingen i Oslo, ser vi at på samme måte som for cannabis, har andelen som oppgir å brukt andre stoffer, gått i bølger. Det har imidlertid også her vært en økning i de siste år. Eksempelvis ser det ut til å være flere som har brukt amfetamin enn tidligere og

Figur 2.
Prosentandel blant 15-20 åringer i Oslo som har brukt cannabis noen gang, treårig glidende gjennomsnitt.

andelen som oppgir at de noen gang har brukt ecstasy, er økende.

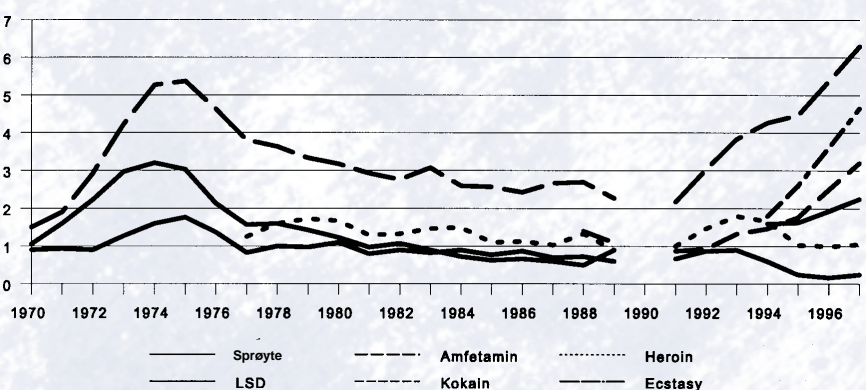
Holdninger

Norge har som kjent en restriktiv narkotikapolitikk med strenge strafferammes for brudd på narkotikalovgivningen, både sammenlignet med andre land og med andre typer lovbrudd. All bruk og innehav av narkotiske stoffer er således forbudt. For alvorlige narkotikaforbrytelser kan en idømmes 21 år i fengsel, som er lovens strengeste straff. Selv om det stort sett må kunne sies å ha vært bred enighet både blant politikere og blant folk flest om å opprettholde de strenge strafferammene, har det i de siste år vært en økende debatt om hvorvidt en burde myke opp, eller liberalisere dagens

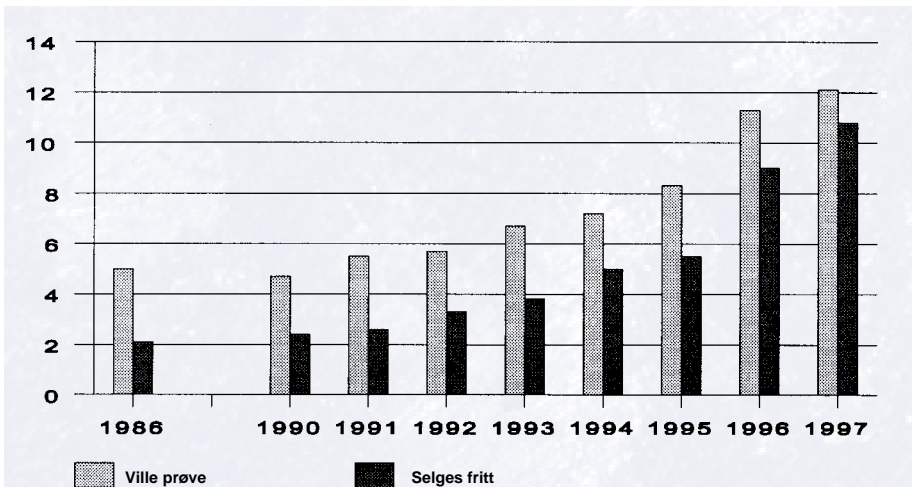
narkotikapolitikk. Storting og regjering har imidlertid gitt klart uttrykk for at det ikke er aktuelt med en endring i mer liberal retning. Er dette en oppfatning vi også finner hos ungdom? I de årlige undersøkelsene blir det stilt to spørsmål som gir et visst bilde:

- *Mener du at marihuana og hasj bør kunne selges fritt her i landet?*
- *Hvis du fikk anledning til å prøve marihuana og hasj uten å bli arrestert, ville du prøve det?*

Det altoverveiende flertall av norsk ungdom gir uttrykk for at cannabis ikke bør kunne selges fritt i Norge. Det er også bare et mindretall som sier at de ville prøve cannabis, hvis de kunne gjøre dette uten fare for å bli arrestert. Det kan imidlertid ses en utvikling i mer liberal retning. Andelen ungdom

Figur 3.
Prosentandel av ungdom i alderen 15-20 år i Oslo som har brukt ulike narkotiske stoffer noen gang. Glidende 3-årig gjennomsnitt.

Figur 4.
Andel i prosent av ungdom i alderen 15-20 år i Norge som sier at cannabis bør kunne selges fritt og som kunne tenke seg å prøve cannabis hvis det ikke var fare for å bli arrestert.

på landsbasis som mener at cannabis bør kunne selges fritt, har økt fra 2 prosent i 1986 til 11 prosent i 1997 (figur 4). Tilsvarende har det vært en økning i andelen som oppgir at de selv ville prøve cannabis hvis det ikke var fare for å bli arrestert, fra 5 prosent i 1986 til 12 prosent i 1997.

På samme måte som bruk, har også holdningen til cannabis blant ungdom i Oslo gått i bølger, både når det gjelder andelen som sier at cannabis bør kunne selges fritt, og andelen som ville prøve cannabis hvis det ikke var fare for å bli arrestert (figur 5). Etter en nedgang omkring 1990 ser vi at det også her har vært en markert økning i de senere år, både i andelen som mener at cannabis bør kunne selges fritt (16 prosent i 1997), og i andelen som ville prøvd cannabis hvis det ikke var fare for å bli arrestert (20 prosent i 1997).

Det er med andre ord tegn som tyder på at ungdom både i Norge som helhet og i Oslo, i løpet av de senere årene har fått et noe mer liberalt syn på cannabis enn det som tidligere var tilfelle. I den forbindelse må det imidlertid understrekes at det er færre som sier at cannabis bør kunne selges fritt og at de vil prøve cannabis hvis det ikke var fare for å bli arrestert, enn som oppgir at de noen gang har brukt dette stoffet.

Dette bør kunne tolkes i retning av at en del av dem som har brukt cannabis, ikke har planer om å gjøre dette igjen, selv om det ikke ville være forbundet med straffansvar. I denne sammenheng må en også minne om at en relativt stor andel av dem som noen gang har brukt cannabis, bare har gjort dette noen få ganger.

Hva innvirker på ungdoms holdning?

Hva er så bakgrunnen for ungdoms holdning og atferd når det gjelder bruk av rusmidler? Er det mulig å se noen forbindelse mellom andre samfunnsmessige fenomener og bruk av ulike stoffer? Som mange har pekt på var det «nye» narkotikaproblemet som oppsto i den vestlige verden på 1960-tallet, nært forbundet med det såkalte ungdomsopprøret og hippibevegelsen. Cannabis ble således et viktig symbol for store ungdomsgrupper som i større eller mindre grad identifiserte seg med disse strømningene. Ved å bruke hasj eller marihuana eller signalisere en positiv holdning til slikt bruk, kunne ungdomsgrupper kommunisere til omverdenen at de definerte seg som en del av de nye strømningene. I utgangspunktet var det stort sett en gruppe av det vi gjerne kaller ressurs-

sterke ungdommer med middelklasse bakgrunn, som brukte cannabis. Selv om denne gruppen bare representerte et lite mindretall av norsk ungdom, fikk denne nye «motkulturen» likevel ganske stor innflytelse blant brede ungdomsgrupper. Undersøkelser viste imidlertid at bruken av cannabis på begynnelsen av 1970-tallet spredde seg til ungdomsgrupper som hadde en større eller mindre grad av problembelastning (Bergersen Lind 1975). Slik sett kan en si at det utviklet seg to forskjellige bakgrunnstepper for bruken av cannabis. Det ene var knyttet opp til ideologiske kulturstrømninger, mens det andre var knyttet opp til ulike sosiale og psykiske problemer. Studier av grupper som utvikler en omfattende bruk av narkotiske stoffer, viser at de stort sett er rekruttert fra ungdom som begynte å bruke cannabis med bakgrunn i problemer fra oppvekst, skole, dårlig psykisk helse osv. (Ravndal 1994, Arner et al, 1995, Ervik 1997). Stoffmisbrukere er med andre ord i hovedsak rekruttert blant de som ikke hadde noen ideologisk eller kulturell overbygning for sin eksperimentering med narkotiske stoffer.

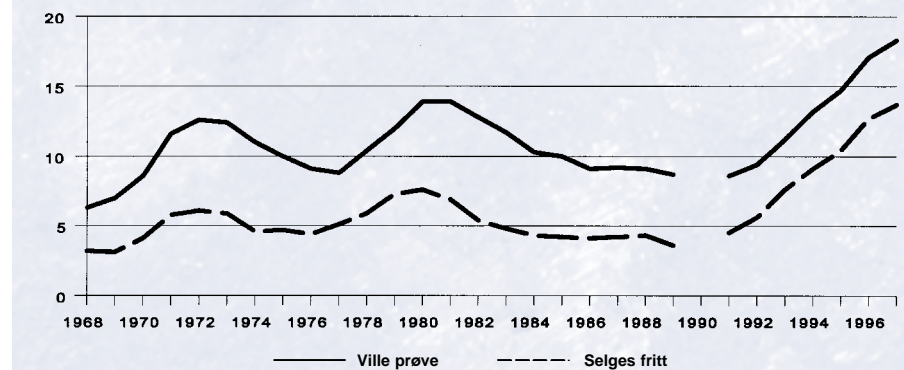
Som det framgår av resultater fra SIFAs ungdomsundersøkelser, har andelen som sier at de noen gang har brukt hasj eller marihuana, variert noe opp gjennom årene. Det har imidlertid vært vanskelig å finne noen spesiell grunn til at det har gått opp eller ned. I et vedlegg til stortingsmeldingen om narkotikapolitikken (St meld nr 16 (1996-97)) drøfter imidlertid UNGforsk/NOVA hvordan ulike ungdomskulturer forholder seg til bruk av rusmidler, og hvordan svingninger i ungdomskulturelle strømninger kan bidra til å forklare de endringer vi har sett. UNGforsk/NOVA påviser hvordan ungdomsgrupper med sterke ressurser igjen synes å bruke rusmidler som en del av forskjellige mer kulturbevisste livsstiler, slik en var vitne til på 1960-tallet. Det pekes på at det i ungdomsmiljøene oppstår kjernegrupper som viser vei ved at de fanger opp og ek-

sponerer internasjonale ungdomskulturelle strømninger og aktiviteter som viser seg å ha stor tiltrekningskraft på brede ungdomsgrupper. I miljøet som oppstår omkring en del av slike toneangivende aktiviteter som f.eks. «housekulturen», ulike musikkretninger, rulle- og snøbrett, finner en at det er flere som har erfaring fra bruk av illegale rusmidler og flere som har liberale holdninger til slik bruk, enn det en finner blant ungdom i sin alminnelighet. En fleip om at en er medlem i Grorud hasjplanteklubb, slik vi fikk fra den norske sølvmedaljevinneren i snøbrett under OL i Nagano, passer således inn i dette bildet. Etter alt å dømme ville et slikt utsagn vært utenkelig i tradisjonelle idrettsgreiner som langrenn eller skøyter. De nye, «hippe» ungdomskulturelle strømninger blir i stor grad også utnyttet kommersielt på måter som kan bidra til at ungdom generelt får et mer liberalt forhold til narkotika. Bruken av ulike symboler i musikk, klesplagg med tilknytning til narkotiske stoffer er eksempler på dette.

UNGforsk har bl. a. tatt for seg ulike musikkbaserte ungdomskulturer som f.eks. rock, heavy metal, hip hop/rap, techno, rave parties og sett på hvordan de forholder seg til rusmidler (St meld nr 16 (1996-97)). Ved å sammenholde de ulike musikkulturenes høydepunkter med toppene på kurvene for bruk av og positive holdninger til cannabis, slik det framkommer i SIFAs ungdomsundersøkelser, finner en at disse bølgenes ser ut til å ha gått helt parallelt. Dette indikerer at det kan være en sammenheng mellom disse musikkbaserte ungdomskulturelle bølgenes høydepunkter og ungdoms forhold til cannabis.

Kan utviklingen påvirkes?

Som kjent er all befatning med illegale narkotiske stoffer straffbart i Norge. Slik sett kan all bruk av narkotika kalles misbruk ut fra en rent juridisk synsvinkel. I de fleste sammenhenger vil det imidlertid være formålstjenlig å skille mellom et eksperimenterende bruk og

Figur 5. Prosentandel av ungdom i alderen 15-20 år i Oslo som sier at cannabis bør kunne selges fritt og som kunne tenke seg å prøve cannabis hvis det ikke var fare for å bli arrestert av politiet. 3-årig glidende gjennomsnitt.

et mer vedvarende misbruk. Det at ungdom prøver et narkotisk stoff en eller noen få ganger, innebærer som vi vet, ikke at han eller hun nødvendigvis blir stoffmisbruker. Det kan også være på sin plass å minne om at det fremdeles bare er et mindretall av ungdom som har egne erfaringer fra bruk av narkotiske stoffer.

Det vil være en balansegang hvordan en skal forholde seg til det en kan kalle ungdoms eksperimenterende bruk av et narkotisk stoff som f.eks. cannabis. I den grad den eksperimenterende bruken og liberale holdninger er knyttet til musikkstiler og ulike ungdomskulturelle aktiviteter, er det også et spørsmål hvilke virkemidler samfunnet når det kommer til stykket i realiteten rår over. En kan eksempelvis vanskelig tenke seg et forbud mot visse musikkarter eller aktiviteter som rullebrett eller snøbrett, selv om det jo kan være et luftig tankeeksperiment. Regjeringen Jagland satset på at idrettskjendiser skulle kunne få ungdom til ikke å prøve narkotiske stoffer. Et annet virkemiddel kan selvsagt være å satse på såkalte motkulturer innen de ulike grupperingene, slik en har gjort gjennom prosjektet «Stopp dopen ikke dansinga». Det ville vel heller ikke vært noen ulempe om f.eks. de fremste norske snøbrettkjørerne markerte seg aktivt mot bruk av narkotiske stoffer.

Kanskje er det større grunn til å håpe

på at slike motkulturelle tilnærminger vil kunne bære større frukter enn at prektige idrettsfolk fra trauste disipliner, skal fortelle ungdom at de ikke skal begynne å bruke narkotiske stoffer. Etter alt å dømme er det imidlertid begrenset hva en kan forvente å få ut av ulike typer mottiltak. Drivkreftene i de forskjellige ungdomskulturene er etter alt å dømme langt sterkere enn motkreftene. Når det kommer til stykke, er det et spørsmål om en kan gjøre så mye annet enn å kommunisere mest mulig redelig til ungdom om faremomentene ved å bruke ulike stoffer og håpe på at musikkstiler og ungdomsaktiviteter som ikke flørter med narkotiske stoffer, vinner innpass til fortrenghet for de som gjør det.

Referanser:

Arner, Oddvar et al. Forprosjekt til en nasjonal studie av stoffmisbrukere i behandling. En undersøkelse ved 14 behandlingstilak for Oslo. SIFA-rapport 3/95. Oslo 1995.

Bergersen Lind, Brit. Narkotikakonflikten. Stoffbruk og myndighetskontroll. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1974.

Annual Report on the State of the Drugs Problem in the European Union. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Lisboa 1997.

Ervik, Randi. Evaluering av metadonprosjektet i Oslo. Del 2: behandlingsforløp og status. SIFA-rapport 5/97. Oslo 1997.

Olsson B. et al. Narkotikasituationene i Norden – utviklingen 1990-1996. NAD-publikasjon nr 32. Helsingfors 1997.

Ravndal, Edle. Drug abuse, psychopathology and treatment in a hierarchical therapeutic community. Universitetet i Oslo. Oslo 1994.

St meld nr 16 (1996-97) Narkotikapolitikken. Sosial- og helsedepartementet. Oslo 1997.